

En Ballet »hvori vore gamle danse vare anbragte«

– om balletmusikken til Ewalds syngestykke »Fiskerne« fra 1780

Henning Urup

Søofficeren Peter Schiønning skriver i sine dagbogsnotater fra 21. februar 1780 »Paa Comedie, da de opførte Synge Spillet Fiskerne af Ewalt, og en Balet hvor i alle vore Gamle Dantze vare andbragte, nemlig Cavallier Dantzen, Phiol de Spanier, og en mængde andre, og var dette det artigste Indfald i stykket, da stykket selv ikke i henseende til Indholdet var af saa megen Betydning, ...«. ¹

Johannes Ewald's syngestykke »Fiskerne«, bygger på en historie om en redningsdåd udøvet i november 1774 af nogle fiskere ved Hornbæk og er taget fra Ove Malling's »Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenerne« (1777). Stykket er forfattet i sommeren 1778 og teksten er trykt i 1779 med titlen »Fiskere. Et Syngespil i Tre Handlinger. En Priisdigt af Johannes Ewald«. ²

Teaterchefen Kammerherre Warnstedt var en stor beundrer af Johannes Ewald og specielt interesseret i digtning med fædrelandske emner, og Fiskerne blev førsteopført på Det kongelige Teater den 31. januar 1780 som festforestilling i anledning af kongens fødselsdag (den 29. januar) med musik af Johann E. Hartmann.

I slutningen af Ewalds tekst angives »Syngespillet endes med Dands af Fiskere og Fiskerinder«, og at der var tilhørende dans til stykket fremgår da også af averteringen af forestillingen i den københavnske Adresseavis. ³ Der findes dog ingen dansemusik i Joh. Hartmann's håndskrevne partitur til Fiskerne, ⁴ men i Det kongelige Biblioteks samling af ældre orkesterposter fra Det kgl. Teater foreligger et stemmesæt med angivelsen »Entre til Fiskerne«. ⁵ En primoviolinstemme heri bærer påskriften »Entre til Syngestykket Fiskerne Lolle«, og denne angivelse er nok en af grundene til, at Svend Lunn i sin artikel »Jens Lolle« i Fund og Forskning, 1966 ⁶ antager, at musikken er af Jens Lolle, komponisten til Galeotti's ballet »Amor og Balletmesterens Luner« fra 1786. Se Fig. 1.

No. 1   *Entre til Syngestykket Fiskerne - Lolle*
Violino I no. 66   *No. 2*

Mitdruck *ff*

No. 2

Mitdruck *ff*

No. 3

alle *ff*

Fig. 1. Første side af primoviolinstemme af »Entre til Syngestykket Fiskerne« med påskriften »Lolle«.

Musikken skyldes dog sikkert i væsentlig grad Claus Schall, som i 1772 var blevet optaget på teatrets danseskole, 1776 udnævnt til repetitør, til hofviolon 1779, og som i de kommende år opnåede stor succes som komponist af musik til balletmester Galeottis ballerter.⁷

Af en kvittering af 3. februar 1780 i Theater-kassens regnskaber⁸ fremgår: »Efter Høyvelbaarne Kammerherre von Warnstedts Befaling componeret Musiqven til Entreer til Fiskerne. En Entree for alle Dandserne. 2de Soloer for Jfrne Barch og Dallas. 2de Pas de deux'er for Barch – Laurent og Dallas – Weyle. For Composition, Numrenes Afskrivning og Papier er mig betalt 30 Rbd. Den 3. Febr. 1780 Claus Schall«. ⁹

Nodematerialet

Stemmesættet er ikke helt komplet, men tilsyneladende består entreen af ialt 15 numre, hvor af nogle er overstregede og omnummererede i nogle af stemmerne.

På grundlag af nummereringen kan stemmesættet inddeles i to sæt, hvoraf det ene, som (fordi nummerrækken her er fuldstændig fortløbende) må antages af være det ældste sæt – i det følgende benævnt *stemmesæt 1*, indeholder 15 numre i rækkefølge. Det andet stemmesæt – i det følgende benævnt *stemmesæt 2* – indeholder et udvalg af numrene fra stemmesæt 1, men dog med en anden musik til nr. 13.

Stemmesæt 1

(alle eksemplarer i tvær-folioformat) omfatter følgende stemmer: Flauto 2, Obo 1, Obo 2, 2 stk. Violino 2, 2 stk. Viola (noteret i bas-nøgle), Violoncello, Violoncello o. Fagotto, Contra Basso. Ialt 10 stemmer.

Stemmesæt 2

(alle eksemplarer i folio-format på højkant) omfatter 4 stk. Violino 1 (heriblandt den ovenfor nævnte primoviolinstemme med påskriften »Lolle«), Violino 2, Basso. Ialt 6 stemmer.

Der foreligger således ialt 16 stemmer, og primoviolinstemmen findes kun i stemmesæt 2 (altså kun for de numre, som findes i stemmesæt 2). Den eksisterende Flauto 2 indikerer, at der må have eksisteret en Flauto 1, som er gået tabt.

Om instrumentationen fremgår af stemmesættet, at musikken er skrevet for en i hovedsagen kun trestemmig stryggersats: violin 1, violin 2 og basstemme

udført af viola, violoncello og kontrabas. I nogle satser er stygerne forstærket med blæsere: to fløjter eller to oboer og basstemmen suppleret med fagot. I den afsluttende kontradans medvirker både fløjter og oboer.

Satserne er iøvrigt korte og ganske enkle danse, som repeteres et par gange, og næsten alle bestående af to repriser, og med hyppige terts- og sekstgange og unisone partier.

Balletten indledes af to menuetter, hvorefter der følger soloer, pas de deux, en enkelt pas de quatre, og som afsluttende finale en Contra Dands.

Ind imellem disse danse er der anbragt en række danse med titlerne: Klappe Dandsen, Fegte Dandsen, Hollansk og Kallundborg Reisen – alle danse, hvis melodier kan genfindes i danske nodebøger med dansemusik fra sidste halvdel af 1700-tallet.¹⁰ og som derfor antagelig hører til blandt »vore gamle danse«. Dette bekræfter således Schønning's udsagn om indholdet af balletten efter syngestykket Fiskerne.

Det er dog ikke umiddelbart muligt at identificere »Cavallier Dantzen«¹¹ blandt de foreliggende numre, men »Phiol de Spanier«, Folie d'Espagne, må være nr 7 »Presto, Solo de Mad Barch«, hvor Folie d'Espagne melodien grundmotiv tydeligt kan genfindes i oboerne og opløst i triolfigurer i violinerne.

Folie d' Espagne

Fig. 2. Castagnet-rytmen til Folie d'Espagne, som den er illustreret på s. 795 i Gottfried Taubert's »Rechtschaffener Tantzmeister«, Leipzig 1717.

Folie d'Espagne

Dansen Folie d'Espagne hører til blandt 1700-tallets teatraliske solodanse i samme familie som sarabande og chaconne, og i 1700-tallets dansebøger findes beskrivelser af dansen med tilhørende castagnet-rytmer – f. eks i Gottfried Taubert's omfangsrige værk »Rechtschaffener Tantzmeister«, Leipzig 1717.¹² Se Fig. 2 og 3.

65 *Folie d'Espagne pour femme.* p. 903.

Num. 3.

The image shows a page from a dance book. At the top left is the number '65'. The title 'Folie d'Espagne pour femme.' is written in a decorative cursive font, with 'p. 903.' to its right. Below the title is a single line of musical notation in a treble clef, consisting of a series of rhythmic notes and rests. Below the musical notation is the label 'Num. 3.' followed by a large, intricate diagram of the dance's starting steps. This diagram is drawn in Feuillet notation, which uses vertical lines to represent the feet and various symbols (dots, lines, curves) to indicate the specific footwork and directions of the dance steps. The diagram is organized into two main vertical columns, with various lines and curves connecting them to show the sequence of movements.

Fig. 3. »Folie d'Espagne pour femme«, begyndelsen af dansen i Feuillet-notation på s. 903 i Gottfried Taubert's »Rechtschaffener Tantzmeister« fra 1717.

Samuel Behr angiver i sin »L'art de bien danser«, Leipzig 1713, »Die Folie sey ein Portugisischer Tantz, der nach dem Tambour de Basque, oder kleinen mit Cymbeln versehene[n] Trommeln, nach Chitarren und Castaniettes geheget werde.«¹³

Blandt billederne i Gregorio Lambranzi's »Neue und curiuse theatralische Tantz-Schul«, Nürnberg 1716, findes en illustration af en Folie d'Espagne for en mandsdanser, og af den ledsagende tekst fremgår, at i denne dans må man nødvendigvis anvende pas courante, pas graves, ballones sisonne og øvrige virtuose pas.¹⁴ Se Fig. 4.

Folie d'Espagne nævnes flere gange af Ludvig Holberg. I Epistel nr. 86 (Tomus II, 1748) skriver han: »Dantzekonsten er ikke saa vanskelig som i fordum Dage ... Nu lader man sig nøye med en simpel Menuet, da man tilforn betienede sig af adskillige Dantze, som Passe pied, Rigadon, la Bourré, item adskillige andre, og endeligen endede med Folie d'Espagne: hvilken sidste Dantz bestoed udi adskillige Variationer ...«. I komedien Mascarade (førsteopført på Den Danske Skueplads i 1724) lader han Magdelone (i 1. akt 3. scene) sige »Jeg har kunnet dandse alle Dandse i min Ungdom indtil Folie d'Espagne. See saaledes gaær den«, hun danser og synger Folie d'Espagne.

Folie d'Espagne har næppe været almindelig som selskabsdans og henregnes af danselærerne i begyndelsen af 1700-tallet klart blandt de teatraliske danse. Det er således interessant, at Schiønning nævner den blandt »vore gamle danse« i sin omtale af balletten efter Fiskerne i 1780 (altså i sidste del af 1700-tallet). Folie d'Espagne er åbenbart nr. 7, Presto, i Fisker-entreen danset som solo af Mad. Barch.

De enkelte numre i balletten

I det følgende omtales de enkelte dansenumre 1 til 15 hver for sig i den rækkefølge, hvori de forekommer i balletten og med de benævnelser, der er angivet i noderne.

Alle der satser, hvortil der foreligger en primoviolinstemme, er sammenkrevet i partitur – se nodeeksemplerne 1-12.

- Nr. 1   Menuetto. G-dur 3/4, 2 oboer og strygere, findes i begge stemmesæt. Se Eks. 1.
- Nr. 2   Menuetto. g-moll, strygere, findes i begge stemmesæt. Se Eks. 2.
- Nr. 3   Menuetto. Gentagelse af nr. 2, er kun angivet i stemmesæt 1.

Fig. 4. Folie d'Espagne, som den er illustreret i Gregorio Lambranzi's »Neue und curieuse theatra-
lische Tantz-Schul«, Nürnberg 1716. Her gengivet efter nyudgaven i faksimile, Leipzig 1975.

- Nr. 4 All[egro], Klappe Dandsen. G-dur, 2/4, strygere, findes i begge stemmesæt. Dansemelodien kan genfindes i danske dansebøger fra 1700-tallets sidste halvdel med titlen »Perro«, men dansebeskrivelserne heri indeholder dog ingen figurer med klap (som iøvrigt godt kan findes i dansebeskrivelser fra denne tid).¹⁵ Se Eks. 3.
- Nr. 5 Pas de deux Veile og Dallas. g-moll 2/4, strygere, findes i begge stemmesæt. Se Eks. 4.
- Nr. 6 Klappe Dandsen. Gentagelse af nr. 4.
- Nr. 7 Presto, Solo de Mad. Barch. d-moll 9/8, 2 oboer og strygere, findes i begge stemmesæt. Musikkens grundmotiv er tydeligt den sædvanlige Folie d'Espagne-melodi, som genfindes i oboerne og opløst i triolfigurer i violinerne. Se Eks. 5
- Nr. 8 Fegte Dandsen. G-dur 2/4, 2 fløjter og strygere, findes kun i stemmesæt 1 og er overstreget i de fleste af stemmerne. Melodien findes i Basts nodebog (på s. 6) med titlen »Fegte Contillion« og i Svabos nodebog (opslag 123) med titlen »Fegte Dans«. I eksemplet er den manglende primoviolinstemme taget fra Svabos nodebog, og den manglende flauto 1 er rekonstrueret. Se Eks. 6.
- Nr. 9 Solo de Mad. Dallas. D-dur 2/4, 2 fløjter og strygere, findes kun i stemmesæt 1 og er overstreget i de fleste af stemmerne.
- Nr. 10 Hollansk. G-dur 2/4, strygere, findes i begge stemmesæt. Melodien findes i Basts nodebog (s. 43r) med titlen »Hollands Dantz«. Se Eks. 7.
- Nr. 11 Pas de deux de Barch & Mad Barch. D-dur 2/4, obo solo og strygere, findes i begge stemmesæt. Se Eks. 8.
- Nr. 12 Adagio/ Andante (første reprise) – Allegro (anden reprise), Kallundborg Reisen. G-dur 2/4, strygere, findes i begge stemmesæt. Dansen har to afdelinger: en langsom første reprise og en anden reprise i hurtigere tempo, som repeteres. I en af 2. violinstemmerne er angivet »den anden gang nauerstyget bliver spilled saa repeteres 2^e ::|: 4 gange«. Melodien findes i Basts nodebog med titlen »Rigadon med 3 Mandspersoner og 6 Fruentimmer« og i Svabos nodebog med titlen »Nye Konge Dantz alias Kallundborg Reise«. Interessant er at melodien også findes med en tilhørende dansebeskrivelse i en dansebog, der på titelbladet er benævnt »Danse-Bog No.3 Kiøbenhavn 1753«. ¹⁶ Dansen har i denne bog titlen »No.6 La Paissanne Engloes med 6 Damer og 3 Mess.« d.v.s en titel, der minder om benævnelsen i Basts nodebog. Samme melodi findes

tillige i samlingen »Gamle Salling-danse« udgivet af Foreningen til Folkedansens Fremme (1. udg. 1932) med titlen »Ni Konger Dans« med en dansebeskrivelse – også for 3 herrer og 6 damer, som har stor lighed med beskrivelsen i dansebogen fra 1753. Se Eks. 9.

- Nr. 13a Solo de Schall, Pas de Sol de Schall. G-dur 2/4, 2 fløjter og strygere, findes kun i stemmesæt 1 og heri som nr. 13.
- Nr. 13b Allegro. D- dur 2/4, strygere, findes kun i stemmesæt 2 og heri som nr. 13, og er overstreget i to af stemmerne. Se Eks. 10.
- Nr. 14 Pas de 4ter, Pas de 4:. G-dur 3/8, strygere, findes i begge stemmesæt, Se Eks. 11.
- Nr. 15 Contra Dands, Contre Dands, Contra dands & Finale. D-dur 2/4, 2 fløjter, 2 oboer og strygere, findes i begge stemmesæt. Den manglende flauto 1 er rekonstrueret. Se Eks. 12.

Stemmesæt 2 indeholder ikke alle de danse, som findes i stemmesæt 1. Tre af dansene er udgået, nemlig nr. 3 (gentagelsen af nr. 2 »Menuet«), nr. 8 »Fegte Dandsen« og nr. 9 »Solo des Mad. Dallas«, og som nr. 13 er soloen for Schall erstattet af en Allegro.

I nogle af stemmerne har de resterende danse bevaret numrene fra stemmesæt 1, i andre af stemmerne er dansene omnummereret. Der er kun bevaret primoviolinstemmer i stemmesæt 2, og primoviolinstemmen med påtegningen »Lolle« hører således til i denne senere og lidt reviderede udgave, som måske kunne være blevet til i forbindelse med genoptagelsen af Fiskerne i september 1787.¹⁷ Jens Lolle, som nu var første repetitør, har så skrevet sit navn på en af primoviolinstemmerne. Ved den store kapelreform i 1786 havde Lolle fået Schalls tidligere repetitørstilling – iøvrigt meget imod Schalls gode vilje!¹⁸

En række numre er ikke nævnt i Schall's kvittering, og disse har formentlig været musik, der allerede forelå. Blandt disse er de to indledende menuetter (som eventuelt kunne være komponerede af Claus Schall på et tidligere tidspunkt). Til denne gruppe hører endvidere de numre, hvis melodier også findes i samtidige håndskrevne nodebøger, og som således må kunne henregnes til »vore gamle danse« – det drejer sig om: »Klappe Dandsen«, »Fegte Dandsen«, »Hollansk« og »Kallundborg Reisen«. Af disse findes »Kallundbog Reisen« som allerede nævnt i dansebogen fra København 1753, og vi har måske her dansebeskrivelsen til en af de danse, der blev brugt i Fiskerne i 1780.

De medvirkende dansere

De medvirkende danseres navne er angivet i nogle af stemmerne, og vi finder her en solo for Mad. Barch (nr. 7), en solo for Mad. Dallas (nr. 9) og en solo for Schall (nr. 13 i stemmesæt 1), samt en pas de deux for Veile og Dallas og en pas de deux for Barch og Mad. Barch.

Antallet af numre er større end Claus Schalls kvittering giver udtryk for. De to soloer for »Jfrne Barch og Dallas« er der (nr. 7 og 9), og tillige findes to pas de deux'er, hvoraf den ene, som ifølge kvitteringen skulle være for »Barch – Laurent«, antagelig er nr. 11, hvor Laurent så er erstattet af Barch, og den anden er for »Dallas- Weyle« og svarer til nr. 5. Entreen for alle danserne er sikkert den afsluttende kontradans, som udgør ballettens finale. Schall's kvittering er dateret 3. februar 1780, d.v.s. umiddelbart efter førsteopførelsen 31. januar 1780.

De nævnte dansere er Mad. Barch, Mette Marie f. Knudsen, der på dette tidspunkt var blandt teatrets førende danserinder og gift med Carl Wilhelm Barch, som havde været balletmester før Galeotti blev ansat i 1775, og efter et uheld i 1770 havde trukket sig tilbage som udøvende danser. Hr. Barch karakteriseres af Peder Rosenstand-Goiske i »Kritiske Efterretninger om Den Kongelige danske Skueplads 1788-80«¹⁹ som en endnu »stærk, nøiagtig og sielden Dandser ved Fødderne; men mindre end maadelig i ... Pantomime«, og om Mad. Barch bemærker han tilsvarende »hendes ypperlige Dands med Fødderne«, men roser ikke hendes pantomime. Laurent er franskmænden Pierre Laurent, som i 1752 var kommet til København og her virkede som både danser og danselærer på teatret og tillige som hofdansemester (hvor han blandt sine elever havde kronprinsen, den senere Chr. VII) frem til 1784, hvor han efter sin afsked tager til Paris.²⁰ Pas de deux'en nr. 11 for »Barch – Barch« er således antagelig først komponeret for Pierre Laurent (som så senere er erstattet af Hr. Barch) og Mad. Barch.

Herudover nævnes danserne Weyle, som var kendt som en behændig springer og komisk danser, og Mad. Dallas, hvorom Rosenstand-Goiske siger, at hun har »Fortienelse af den Nøiagtighed og Lethed, hvormed hun bruger sine Fødder, og den rosværdige Flid, hun viser for at lære hvad der gives hende at udføre«. Af Overskou karakteriseres som hun som den for sin usædelighed bekendte Jfr. Dallas, der ca. en måned efter Fiskernes premiere fik bevilget afsked af teaterchefen, fordi hun var i omstændigheder.²¹ Dette er måske årsagen til, at soloen for Mad. Dallas er overstreget i de fleste af stemmerne.

Som nr. 13 i stemmesæt nr. 1 findes en solo for Schall, som måske kunne

være Claus Schall's yngre broder Peder, som i åre omkring 1780 dansede små roller i forskellige balletter.

Entreer på teatret

Balletindslag var almindelige ved teaterforestillinger. I en regieprotokol påbegyndt 1777 angives om Intermediet til Holbergs komedie »Mascerade«: »Da Dækket optraktes, saas Masquerne i fuld Engelsk Dans, derefter Menuette, dernæst Contradans og endelig en saakaldt Kiør-aus«, og i samme protokol fortælles om komedien »Kilderejsen«, at Intermediet blev »ved enhver Forestilling opført med nogen Forskjel«, og at der altid blev danset »Menuetter, Engelsk Dandse«. ²²

Det er vel derfor ikke overraskende at lignede danse indgår i den afsluttende ballet efter Fiskerne, og musikken til disse danse har antagelig foreligget i et standardrepertoire, der efter behov kunne indlægges i teaterstykker, når dans udført af flere personer skulle anvendes.

Solodansene og pas de deux'erne er måske af samme type som de, der illustreres på de talrige billeder i Gregorio Lambranzi's »Neue und curieuse theatralische Tantz-Schul« (1716), og pas de deux'erne ligner iøvrigt sikkert de pas de deux'er, som indgår i Galeotti's ballet »Amors og Balletmesterens Luner« fra 1786 med musik af Jens Lolle – den eneste ballet fra 1700-tallet, der i ubrudt tradition har overlevet på Det Kgl. Teater frem til vor tid.

Overskou giver i »Den danske Skueplads« (1860) under omtalen af sæsonen 1789-90 en (lidt nedladende) skildring af entreerne, som brugtes ved skuespilforestillinger:

»Foruden Balletterne havde man et Slags Dandsedivertissements som kaldtes »Entreer«, og hvoraf gjerne eet, ja endog flere brugtes ved korte Skuespilforestillinger, som der ikke gaves Ballet til. Disse Entreer udførtes almindeligvis af to Solodansere og Figurantcorpset, og bleve mest componerede af en Dandser, som ville vise sig for Publicum ..., men ogsaa undertiden af Balletmesteren ... Fleertallet var af følgende staaende Indhold: Fra hver Side af Scenen, som undertiden var en Søjlesal, men sædvanligvis en Skov, kom en ned midt imod Baggrunden løbende Række af fire, fem Figurantpar ... meget symmetrisk dandsende ind, krydsede hinanden med nogle Pas, der ikke vare sværere end at de nutildags kunne gjøres i enhver Dandseøvelse, og hoppede saa lidt omkring i forskjellige Toure. Saa kom een eller to Solodansere og gjorde i Stillinger og Pas alle de Kunster, som i en saadan Entree kunde findes paa og derfor gjerne vare de samme i alle. Naar de efter endte Evolutioner

hoppede ud, begyndte Figuranterne, som imidlertid havde danglende staaet og betragtet dem ... igien at arbejde løs, og kunne de ikke mere, bleve de atter staaende ... de første eller et Par andre Solodandsende, ... svævede ind ... indtil hele Forsamlingen satte sig i Bevægelse og dandsede lidt til den ende Side, lidt til den anden og saa fremad, for at danne en hundrede Gange seet Gruppe, under hvilket Dækket gik ned.«²³

Afsluttende dans af fiskere og fiskerinder

Fiskerne opføres ialt 7 gange i 1780-81, og forestillingen genoptages i september 1787. I Det kgl. Teaters Regie-Journal står der under datoen 18. september 1787 (repremieren i 1787): »Fiskerne opført efter gentagen fuldstændig Prøve ... Den sædvanlige Dands af Søe-Folk blev givet i Sammenhæng med Stykket i den Decoration, hvori Stykket endes«.

Balletten indledes af to menuetter, hvoraf nr. 2 tillige oprindeligt har været gentaget som en tredje menuet. Menuetten var efter tidens danselestes opfattelse den absolut vigtigste dans, og skuepilleren Michael Rosing fortæller, at hans læremester i dans på teatret Pierre Laurent altid fremhævede, at »Den, der kan dandse en god Menuet har alt, hvad han behøver til Legemets Ynde«. ²⁴ Måske (?) kunne det tænkes at stykkets hovedpersoner har deltaget i de indledende menuetter (på samme måde som i begyndelsen af festballet i 5. akt af Heiberg's skuespil Elverhøj (musik af Kuhlau, danse af P. Funck, førsteopført i 1828), hvor skuespillerne deltager i menuetten og herefter er tilskuere til de efterfølgende danse, som udføres af balletten).

Efter menuetterne følger en på skift gruppedanse af engelskdanstypen, solo-danse og pas de deux'er og som afsluttende finale en kontradans, hvori antagelig alle danserne har medvirket. ²⁵

Tilsyneladende passer de samtidige beskrivelser af skuespil-entreeer ganske godt med den struktur, som kan udledes af nodematerialet. At engelskdanse har indgået i en sådan forestilling ser ud til at være helt sædvanligt, og disse danse hører utvivlsomt med under begrebet »vore gamle danse«, som Peter Schønning bemærker i sin dagbog, efter at han har overværet den 5. opførelse af Fiskerne den 21. februar 1780. Han fremhæver specielt »Phiol de Spanier« som også genfindes i nodematerialet. Men har brugen af vore gamle danse på scenen alligevel ikke været så sædvanlig i 1780, eftersom Schønning fremhæver det som noget særligt ? Årsagen til, at de i »Fisker-entreen« findes i så rigt mål, skal måske findes i stykkets nationale emne og i, at balletten udgør stykkets afsluttende »Dands af Fiskere og Fiskerinder«.

Under alle omstændigheder er det her foreliggende stemmesæt et kildemate-

riale til dansene i skuespil-entreeerne i sidste del af 1700-tallet, og noderne giver en række orkestersatser af nogle af de dansemelodier, som i enstemmig form findes i nodebøgerne fra samtiden. På denne måde udgør balletmusikken til Fiskerne således et værdifuldt supplement til det repertoire af dansemusik fra 1700-tallet, som bl.a. foreligger i Carl August Thiolo's samlinger fra 1750'erne af musik opført på den danske skueplads.

Noter

1. Peter Schiønning's dagbogsnotater fra 21.februar 1780, Peter Schiønning: Journal, vol 4, s. 1790, Kgl. Bibl. Schiøn. 12, 4°.
2. Johannes Ewald: Udvalgte Skrifter (København 1904), s. 83- 85, 173-174.
3. I »Kjøbenhavns Kongelig allene privilegerede Adresse-Contoires ... Efterretninger, Fredagen, den 28 Januarii.« annonceres under Skue-Spil: »Mandagen den 31 Januarii bliver paa den Kongelige danske Skueplads, ved Hans Kongelige Majestæts høye Ankomst, opført: Fiskerne, et Syngespil i 3 Handlinger af Hr. Ewald, hvortil Musikken er komponeret af Hr. Concertmester Hartmann; med tilhørende Dands«.
4. Det kgl. Bibl., musikafd, C II-113.
5. Entrée til »Fiskerne«, Det kgl. Bibl., musikafd. KTB 131. Samlingen indeholder iøvrigt tillige en anden »Fisker-entrée«, nemlig et stemmesæt registret som KTB 181 benævnt »Fisker Entrée nr. 2, Bournonville«. Denne sidstnævnte entre består af en kort indledende Sinfonie efterfulgt af 7 danse og har ikke nogen tilknytning til Ewald's syngestykke. Repetitørstemmen er påskrevet de tre datoer: 18. nov. 1794, 16. jan. 1795 og 28. febr. 1795, og på alle dage har der været opført skuespil og tillige (ifølge Det kgl. Teaters Teaterjournal) en »Engelsk Entre af Hr. Bournonville«. Et par af disse danse kan genfindes i Joseph Martin Kraus's musik til Antoine Bournonville's ballet »Fiskerne« opført i Stochholm 1789 og frit rekoreograferet af Mary Skeaping og Ivo Cramér til Drottningholm teatret (sendt af Svensk TV i 1984).
6. Sven Lunn: »Jens Lolle Komponisten til Amors og Balletmesterens Luner«, Fund og Forskning XIII, København 1966, s. 81-90.
7. Se Henning Urup: »Claus Schall som dansekompisitor«, Musik & Forskning 9, 1983-84, s. 5-25.
8. Bilag nr. 153 i Theater-Kassens regnskaber for perioden 1. maj 1779 – 30. april 1780.
9. Denne og adskillige andre værdifulde oplysninger er meddelt af Johannes Mulvad, som igennem en lang årrække har arbejdet med musikken til Fiskerne med henblik på udgivelsen heraf.
10. Paralleller til disse melodier findes i bl.a. Brødrene Bast's nodebog (ca. 1763, Det kgl. Bibl. musikafd. C II, 5), Svabo's nodebog (ca. 1770, original i Törshavn, kopi på Det kgl. Bibl. musikafd. C II, 23). Begge disse nodebøger har givetvis tilknytning til det københavnske studentermiljø omkring Regensen.

Paralleller findes også i to håndskrevne danske dansebøger fra 1700-tallet, som begge indeholder melodier i violinoder og tilhørende dansebeskrivelser.

Den ene er en håndskreven dansebog, som på titelbladet er benævnt »B^s DanseBog No. 3 Kiøbenhavn 1753« og som opbevares i samlingerne efter Justitsråd Christopher Hammer i universitetsbiblioteket i Trondheim (kopi på Dansk

danshistorisk Arkiv, Musikvidenskabeligt Institut). Nordmanden Christopher Hammer (1720-1804) studerede i Sorø og København i årene omkring 1750 og har købt bogen i København for 4 daler.

Den anden findes på Teatermuseet på Christiansborg og har tilhørt de ældste danske medlemmer af familien Price, hvoraf James Price (1761 – 1805) har virket på Hofteatret omkring år 1800.

Begge disse dansebøger indeholder melodier, som genfindes i Bast's og Svabo's nodebøger, og deres indhold svarer rimeligvis til det gængse engelskdansrepertoire, som var almindelige danse i tiden op til omkring år 1780, hvor trykte udgaver med nye engelske danse begynder at udkomme startende med hofviolonen H.H. Jacobsen's udgave i 3 bind af »De nyeste engelske Danse med toure af Hr. Pierre Laurent«, som blev udgivet af Gyldendal i 1780-81.

11. En melodi i a-moll med taktart 6/8 og titlen »Cavalier Danz« findes i både Basts nodebog (s. 20 v) og Svabos nodebog (s. 53). Melodien kan ikke genfindes i balletmusikken til Fiskerne.
12. Gottfried Taubert: »Rechtschaffener Tantzmeister, oder gründlicher Erklärung der Frantzösischen Tantz-Kunst, bestehend in drey Büchern, ...«, Leipzig 1717. På side 795 vises castagnetrytmen til Folie d'Espagne, og på side 903 – 907 en »Folie d'Espagne pour femme« med 5 variationer i Feuillet-notation. Dette notationssystem var meget udbredt i første del af 1700-tallet og er første gang beskrevet på tryk i R.A. Feuillet's »Chorégraphie ou l'art de décrire la danse«, Paris 1700.

Folie d'Espagne hører til blandt »de høje« teatraliske danse, hvortil der anvendes »højt port de bras«, og blandt disse under dansene i tripel-takt, og Taubert omtaler den som spansk Pavane (s. 369): »Hispanischen Pavane, welche wir insgemein la Folie de Espagne heisset«. Kellom Tomlingson skriver i

»The Art of Dancing« (s. 148, London 1735) under omtalen af danse i tripel takt »The next grave Movements are Sarabands, Passacailles, and Chaconne ... Examples ... are the Princess Ann, the Follie D'Espagne, and Passacaille D'armid, ...«

13. Samuel Rudolph Behr: L'art de bien danser Oder Die Kunst wohl zu Tantzzen, Leipzig 1713, s.120, nyudgave i faksimile i serien Documenta Choreologica, Leipzig 1977.
14. »Nuouva e Curiosa Scuola de' Balle Theatrale ... Neue und Curieuse Theatralische Tantz-Schul ... von Gregorio Lambranzi, Ital Tantz-Meister ...«, Nürnberg 1716. Nyudgave i faksimile Leipzig 1975. Bogen består af 2 dele og indeholder 50 + 51 billeder af danse og pantomimer med korte beskrivende tekster på både italiensk og tysk. Folie d'Espagne er nr. 3 i 1. del.
15. Der findes en melodi på s. 48 i Svabos nodebog med titlen »Klaper Dantz«, men denne har ingen lighed med melodien i entreen til Fiskerne. Melodien findes som »No. 18 Perro« i den håndskrevne dansebog fra København 1753 og tillige som »No. 9 Pero« i den håndskrevne dansebog på Teatermuseet.
16. Se note 10.
17. Fiskerne opføres ialt 6 gange i perioden 31 januar – 4 marts 1780, og 7. forestilling er sørgeopførelsen på Ewalds begravelsesdag 23 marts 1781. Fiskerne genoptages herefter først september 1787. Th. Overskou: op. cit. s. 153 ff.
18. Ved Naumann's store reform af kapellet i 1786 var Claus Schall bleven sat fra repetitørembedet, og som han selv sagde »ved List og Magt«. C. Thrane. »Fra Hoviolonernes Tid« (København 1908), s.174.
19. »Peder Rosenstand-Goiske's Kritiske Efterretninger om Den Kongelige danske Skueplads 1778-80« er udgivet med forteale og anmærkninger af C. Molbech, København 1839. Balletten og danserne er omtalt på s. 126 – 140.

20. Svend Kragh-Jacobsen og Torben Krogh: Den kongelige danske ballet (København 1952), s.64-65.
21. Th. Overskou: »Den danske Skueplads«, 3 del, København 1860, s. 180. Se tillige Sven Lunn: op. cit.
22. Originalen findes i sceneinstruktør Nicolai Neiidendams samlinger, kopi på Det kgl. Teater. Her citeret efter Torben Krogh: Ældre dansk Teatermusik, Musikhistorisk Arkiv, Bd.1, Hefte 1, København 1931, s. 73. Torben Kroghs afhandling behandler især Carl August Thielo (1707 – 67)'s rolle i forbindelse med teatermusikken og specielt indholdet af det håndskrevne »Partitura til den danske Skuepladses Synge-Stykker«, som nu opbevares på Teatermuseet i København.
23. Th. Overskou: op. cit., s.235-237.
24. M. Rosing: Om Declamationen af Herault Sechelles oversat med Anmærkninger, København 1809, note s. 49-50.
25. Om arten og karakteren af disse danse, se Henning Urup: »Historisk danseforskning – metodeproblemer og kilde-materiale«, s. 5-30 i Musik & Forskning 10, 1984-85, samt »Danserekonstruktion som dansehistorisk metode« s. 111-121 i »Kollekolle-rapporten, Rapport fra det nordiske danseforskningsseminar oktober 1990«, Nordisk Forum for danseforskning, København 1991.

Handwritten musical score for the first system of 'Eks. 1. No. 1 Menuetto'. The score is written for five instruments: Oboe 1, Oboe 2, Violin 1, Violin 2, and a section of strings (Fagot, Viola, Violoncel, and Contrabass). The music is in the key of D major (one sharp) and 3/4 time. The first system consists of five staves. The Oboe parts play a melodic line with some grace notes. The Violin 1 part has a more active, rhythmic line. The Violin 2 part provides harmonic support. The string section plays a steady, rhythmic accompaniment.

Handwritten musical score for the second system of 'Eks. 1. No. 1 Menuetto'. This system continues the piece and features more complex rhythmic patterns, including sixteenth-note runs in the Violin 1 and Violin 2 parts. The Oboe parts continue their melodic lines. The string section maintains its rhythmic accompaniment. The system ends with a double bar line and repeat signs.

Eks. 1. No. 1 Menuetto.

Violin 1
Violin 2
Viola
Violoncel
Contrabass

Eks. 2. No. 2 Menuetto.

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, Viola, and Violoncello/Contrabasso. The score is in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of 12 measures. The Violin 1 and Violin 2 parts feature a rhythmic pattern of eighth notes, while the Viola and Violoncello/Contrabasso parts play a steady bass line of quarter notes. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, Viola, and Violoncello/Contrabasso. This system continues the piece from the previous system. It consists of 12 measures. The Violin 1 and Violin 2 parts continue with their eighth-note rhythmic pattern. The Viola and Violoncello/Contrabasso parts continue with their quarter-note bass line. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Eks. 3. No. 4 Allegro, Klappe Dandsen.

Violin 1
Violin 2
Viola
Violoncello
Contrabasso

This system of music features four staves. The top two staves are for Violin 1 and Violin 2, both in treble clef. The bottom two staves are for Viola and Violoncello/Contrabasso, both in bass clef. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The music consists of rhythmic patterns with eighth and sixteenth notes, and some chords.

This system continues the musical score with four staves. It includes a double bar line with repeat dots. The notation continues with similar rhythmic patterns as the first system.

This system concludes the musical score with four staves. It features a final double bar line with repeat dots. The notation continues with similar rhythmic patterns as the previous systems.

Oboe 1
 Oboe 2
 Violin 1
 Violin 2
 Fagot
 Viola
 Violoncel
 Contrabaſs

The first system of the musical score consists of seven staves. The top two staves are for Oboe 1 and Oboe 2, both in G major and 3/8 time. The next two staves are for Violin 1 and Violin 2, both in G major and 3/8 time. The bottom three staves are for Fagot, Viola, Violoncel, and Contrabaſs, all in G major and 3/8 time. The music features a variety of rhythmic patterns and melodic lines.

The second system of the musical score consists of four staves. The top two staves are for Violin 1 and Violin 2, both in G major and 3/8 time. The bottom two staves are for Fagot, Viola, Violoncel, and Contrabaſs, all in G major and 3/8 time. The music continues with complex rhythmic and melodic development.

The third system of the musical score consists of four staves. The top two staves are for Violin 1 and Violin 2, both in G major and 3/8 time. The bottom two staves are for Fagot, Viola, Violoncel, and Contrabaſs, all in G major and 3/8 time. The music features a variety of rhythmic patterns and melodic lines.

The fourth system of the musical score consists of four staves. The top two staves are for Violin 1 and Violin 2, both in G major and 3/8 time. The bottom two staves are for Fagot, Viola, Violoncel, and Contrabaſs, all in G major and 3/8 time. The music concludes with a final cadence.

Eks. 5. No. 7 Presto, Solo de Mad. Barch.

Flauto
 Flauto₂
 Violin₁
 Violin₂
 Fagot
 Viola
 Violoncello
 Contrabasso

Eks. 6. No. 8 Fegte Dandsen. Den manglende 1. violinstemme er taget fra Svabos nodebog og den også manglende 1. fløjtestemme er rekonstrueret.

Violin 1
Violin 2
Viola
Violoncello
Contrabasso

Eks. 7. No. 10 Hollan[d]sk

Obu
sobo

Violin
1

Violin
2

Viea
Violoncel
Contra bas

Eks. 8. No. 11 Pas de deux for Borch og Mad. Borch.

Adagio, Andante

Violin 1
Violin 2
Viola
Violen
Contrabass

Allegro

Eks. 9. No. 12 Andante-Allegro, Kaliundborg Reisen.

Violin 1
Violin 2
Basso

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, and Bass. The score is in G major (one sharp) and 2/4 time. The Violin parts feature a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, while the Bass part provides a steady accompaniment of quarter notes.

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, and Bass. The Violin parts continue with their rhythmic patterns, and the Bass part maintains its accompaniment. The score is in G major and 2/4 time.

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, and Bass. The Violin parts conclude with a final cadence, and the Bass part ends with a quarter note. The score is in G major and 2/4 time.

Eks. 10. No. 13 (kun i stemmesæt 2) Allegro.

Violin 1
Violin 2
Viola
Violoncello
Contrabasso

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, and Viola/Violoncello/Contrabasso. The score is in 3/8 time and D major. It consists of three systems of music. The first system has four measures, the second has four measures, and the third has four measures. The notation includes eighth and sixteenth notes, rests, and repeat signs.

Handwritten musical score for Violin 1, Violin 2, and Viola/Violoncello/Contrabasso. The score is in 3/8 time and D major. It consists of three systems of music. The first system has four measures, the second has four measures, and the third has four measures. The notation includes eighth and sixteenth notes, rests, and repeat signs.

Eks. 11. No. 14 Pas de quatre.

Flauto 1
Flauto 2
Oboe 1
Oboe 2
Violon 1
Violon 2
Fagot
Viola
Violoncello
Contrabasso

Eks. 12. No. 15 Contra Dands og Finale. Den manglende 1. fløjtestemme er rekonstrueret.

Summary

The singspiel »Fiskerne«, The fishermen, with text by Johannes Ewald and music by Johann E. Hartmann had its first performance on January 31st, 1780. The libretto tells that the play ends with dancing by fishermen and fishergirls, but in the score by Hartmann a finale with ballet music is not found. But both an advertisement in the Copenhagen newspaper »Adresseavisen« and the diary by the naval officer Peter Schiønning tell about finale dancing in the play. Peter Schiønning notices that the play was finished with a ballet 'in which our old dances were placed and among these the Folie d'Espagne and many others'.

The collection of older orchestra parts from the Royal Theatre contains a set of parts with music to an entrée to the singspiel »Fiskerne«. The music is a suite of short movements including solos, *pas de deux*, and some other dances with titles as »Klapperdans« (clapping dance), »Fægtedans« (fencing dance) and »Kallundborgrejse« (the Kallundborg journey). The tunes to these last mentioned dances are also found in Danish handwritten music books from the time.

A receipt in the accounts from the Royal Theatre dated February 3. 1780 tells that the Danish composer Claus Schall has composed dance music for »Fiskerne« including an entrée for all the dancers, some solos and some *pas de deux*. But the number of dances in the music is greater than mentioned in the receipt by Schall. The above mentioned dances which are also found in the music books probably belonged to an already existing and commonly used dance repertoire at the theatre. This confirms the notice by Peter Schiønning about a ballet in which our old dances were placed.

All the movements are short dances and most of them with only two repeats arranged for strings, in some of the movements supplemented by flutes and oboes. All the movements with an existing part for primoviolin are shown in the examples 1-12. The Folie d'Espagne seems to be Ex. 7, and the entrée for all the dancers mentioned in the receipt by Schall seems to be the final contredance, Ex. 12.

The ballet music to »Fiskerne« is an interesting supplement to other Danish dance and theatre music sources from the middle of the 18th century.